

Din ve İktisadî Faaliyet

Protestan Ahlâk, Kapitalizmin Yükselişî
ve Bilginin Suistimali

Kurt Samuelsson

LiBeRTE

Din ve İktisadî Faaliyet

Protestan Ahlâk, Kapitalizmin Yükselişi ve Bilginin Suistimali

Kurt Samuelsson

İngilizce'ye Çeviren: **E. Geoffrey French**

İngilizce'den Türkçe'ye Çeviren: **Ahmet Uzun**

ISBN: 978-605-9823-27-2

Liberte Yayınları® / 212

1. Baskı: Mayıs 2018

© Renaissance Society of America

© 2018, Liberte Yayınları®

Religion and Economic Action: The Protestant Ethic, the Rise of Capitalism and the Abuses of Scholarship (1995 edisyonu) başlıklı kitabın 1995 tarihli edisyonunun Türkçe'ye çeviri ve yayın hakları Renaissance Society of America'dan alınmıştır.

Translation and publication rights of *Religion and Economic Action: The Protestant Ethic, the Rise of Capitalism and the Abuses of Scholarship* by Kurt Samuelsson (1995 edition of this work) in the Turkish language are obtained from Renaissance Society of America.

Yayın Koordinatörü: **Emre Turku**

İç Tasarım: **Liberte Yayınları**

Kapak Tasarımı: **Mesut Koçak**

Baskı: **Tarcan Matbaası**

Adres: İvedik Cad. Mercan 2 Plaza, No: 417, Yenimahalle, Ankara

Telefon: (312) 384 34 35-36 | Faks: (312) 384 34 37 | Sertifika No: 25744

LiBeRtE
yayıncı grubu

Adres: GMK Bulvarı No: 108/16, 06570 Maltepe, Ankara

Telefon: (312) 230 87 03 | Faks: (312) 230 80 03

E-mail: info@liberte.com.tr | Web: www.liberte.com.tr | Sertifika No: 16438

Liberte Yayınları® Liberte Yayın Grubu'nun tescilli bir markasıdır.

İÇİNDEKİLER

Yazarın Orijinal Baskıya Önsözü	7
Giriş	9
I. BÖLÜM	
Problem ve Tartışma	15
Weber'in Hipotezleri.....	15
Weber'in Hipotezlerinin Güncel Etkisi.....	19
Tartışma.....	23
Problem.....	41
II. BÖLÜM	
Püritenizmin Ruhu ve Kapitalizmin Ruhu	43
Püriten Babalar.....	43
Sekülerizasyon ve İdeolojik Devrim.....	66
Benjamin Franklin.....	73
Endüstri Kaptanları.....	87
Özet.....	99

III. BÖLÜM

Erdem, Faiz ve Servet	101
Çalışkanlık ve Tutumluluk.....	101
Yüksek ve Düşük Faiz Oranları.....	108

IV. BÖLÜM

Karşılıklı İlişkiler ve Kavramlar	117
Karşılıklı İlişkiler ve Nedensellik.....	117
Protestanlık ve İlerleme	123
Bağımsız Kiliseler ve Ekonomik Refah	142
Weber'in Başlangıç Noktası.....	158
Kavramlar ve 'İdeal Tipler'	170
Sonuç	175
Kısa Sözlük	179
Dizin	185

Yazarın Orijinal Baskıya Önsözü

BU KİTABIN KONUSUNU OLUŞTURAN FİKİR ŞAHSIMA AİTTİR, fakat bu, konuyla ilgili bir kitap yazılması gerektiği yönünde değildi. 1955 İlbaharında Profesör Herbert Tingsten'e Max Weber ve onun Protestanlık ile kapitalizm üzerindeki düşünceleri hakkında kısa bir deneme yazmakla meşgul olduğumu söyledim. Bunun, o zaman planlanmakta olan iktisat tarihi üzerine denemeler sempozyumuna dâhil edilmesi tasarlanıyordu. Tingsten beni, bunun yerine konuyla ilgili ayrı bir kitap yazmaya yönlendirdi.

İşte o kitap burada. Onu [kitabı] yazarken, ortaya çıkan problemlerle ve yaptığımı düşündüğüm 'keşifler'le ilgili olarak Herbert Tingsten'le çok kez müzakerede bulunduk. Bu tartışmaların çalışmam için taşıdığı değeri uzun uzadıya anlatmaya gerek bile görmüyorum. Kendisine gerçekten müteşekkirim.

Dr. Olof Lagercrantz ve Dr. Karl Erik Lundevall'ın kritik değerlendirmeleri bana çok fazla katkı sağladı; ayrıca belirtmeliyim ki, Olof Lagercrantz'ın teşviki olmasaydı, bu görevi tamamlamanın yükü çok daha ağır olurdu.

1955 yılının sonbaharında İngiltere’de olduğum bir esnada, kitapta değinilen çeşitli problemleri başkalarıyla da tartışma fırsatı buldum. Onların arasında her ikisi de sıklıkla benim açıklamalarım seyrinde ifadeler serdeden profesörler R. H. Tawney ve T. S. Ashton da vardı. Tabii, bu konunun temel yönleriyle ilgili olarak bu iki İngiliz bilim adamıyla anlaşmazlığa düştüğümüzü gizlemedim ve onların sonuçlarını eleştirmeyi tasarladım. Bu, onların bana yardımlarını sunma konusunda oldukça cömert bir isteklilik sergilemelerine mani olmadı.

Kurt Samuelsson

Nacka, Mayıs 1957

Her zengin insan serveti kişisel bir hususiyet olarak görür. Ve bu, her yoksul insan için de öyledir. Herkes zımnen buna kani olmuştur. Sadece mantık, para sahibi olmanın belki de belli nitelikler kazandırabildiğini, fakat hiçbir zaman bizzat bir beşerî nitelik olamayacağını göstererek, bazı zorluklar yaratır. Daha sıkı bir bakış bunun yalan olduğunu gösterir... Zengin adam banka hesabını ve kredisini tükettiğinde sadece beş parasız olmakla kalmaz, bunu fark ettiği gün kurumuş bir çiçeğe döner.

Robert Kuisil

The Man Without Qualities

Giriş

TARİHSEL TARTIŞMALAR, TARİHSEL YAZIMIN CAN DAMARINI oluşturur. O olmaksızın, tarih bir dogma haline gelir. Tartışma süreci, meslekten olmayanlara, bazen kılı kırk yaranların hırçın kavgası gibi gözükebilir; oysa bu süreç, profesyonellere, çeşitli şekillerde olmak üzere X'in dikkatsizliğinin, Y'nin kötü mizacının ya da Z'nin sağlamlık açısından çok gözü pek genelleştirmeler yapma eğiliminin rahatsız edici bir ifşası gibi gelebilir. Fakat eğer tarih canlı kalacaksa onun, en azından kabul edilmiş otoritenin öldürücü kutsamalarından periyodik hürriyeti sağlanmalıdır. Ve bu doğrultuda Max Weber'in genelde Protestanlığın, özelde ise Püritenizmin ekonomik hayat üzerindeki tesiriyle ilgili teorilerine ne olmuş olursa olsun, hiç kimse onların öldüğünü söyleyemez ya da onların meydan okumaya maruz kalmadığını ya da desteksiz kaldığını iddia edemez. Yarım yüzyıl içinde birçok ülkeden katkı çekmiş olması -sadece iyi tanınan birkaç ismi zikretmek gerekirse; Almanya'da Sombart ve Brentano, İngiltere'de Robertson ve Tawney, İtalya'da Fanfani ve Amerika'da Talcott Parsons- konunun devam eden büyümesine birer övgü niteliğindedir.

Weber'e ait hipotezlerin etkisinin açıkça devam etmesi, haddizatında onların doğruluğuna ya da sahip oldukları derin çekiciliğe bir övgüdür. Çünkü zarar verici birçok eleştiriye, çürütmeye ve karşı çürütmeye rağmen, Püritenizmin kapitalizm üzerinde bir şekilde etkili olduğu inancı hâlâ güçlü ve yaygındır. Bugün bu inanç, muhtemelen Birleşik Amerika'da, Britanya'da olduğundan daha fazla destek bulmaktadır ve belki de tarihsel-düşünen (historically-minded) sosyologlar arasında, tarihçiler içinde olduğundan daha fazla desteğe sahiptir. Fakat bu, kısmen bir 'derece' ve 'zamanlama' meselesidir. Çünkü süregelen bu etkinin çoğunun, Weber'in orijinal tezinin genelleştirilmiş ve değiştirilmiş versiyonundan kaynaklandığı hususunda çok az şüphe olabilir ki, bu tez, tartışmaya İngiltere'den seçkin bir katkıyı temsil eden bir çalışmada gayet muhteşem biçimde ifade edilmiştir: R. H. Tawney, *Religion and the Rise of Capitalism (Din ve Kapitalizmin Yükselişi)*. Bütün katkılardan en tanınanın ve şüphesiz en dikkat çekici şekilde yazılanın o olduğu hemen hemen kesindir ve aynı zamanda diğer herhangi bir çalışmadan çok daha fazla olarak, Püritanizm ile kapitalizm arasında genel bir pozitif ilişki fikrini, uzmanların özel dünyasından genel okuyucunun umumî dünyasına taşımıştır.

Dr. Samuelsson'un kitabı bu konuyla ilgili olarak İsveç'ten gelen ilk önemli tartışma olup, listeye en son giren konumundadır. Yazar bir iktisat tarihçisidir. Onun yayınları arasında 18. yüzyılda Stockholm ticaret evleri üzerine bir inceleme ile Stockholm büyük mağazası (Nordiska Kompaniet) tarihinin yanısıra, bir kısmı İngilizce¹ olarak yayımlanan çeşitli makaleler vardır. O, aynı zamanda İsveç'te geniş

1 *De Stora Köpmanshusen i Stockholm, 1730-1815* ve *Nordiska Kompaniet, historien om ett varuhus* sırasıyla 1951 ve 52'de yayımlandı. İngilizce makaleler arasında sırasıyla şunlar yer almaktadır: "International Payments and Credit Movements by the Swedish Merchant Houses, 1730-1815" ve "The Banks and the Financing of Industry in Sweden, c.1900-1927", *Scandinavian Economic History Review*, Vol. III, No: 2, 1955 ve aynı dergi, Vol. VI, No: 2, 1958.

bir kesim tarafından aktif bir gazeteci olarak tanınır, çünkü radyo ve televizyonda günlük meselelerle ilgili yorumları olmaktadır. Elinizdeki çalışma *Ekonomi och Religion* başlığıyla İsveççe olarak 1957 yılında yayımlandı. Çalışmanın ana fikri Weber'in düşünceleriyle hiç uyuşmamakta, Tawney'le ise çok az mutabakat göstermektedir. Ayrintılı bir monografiden çok, bir yorum olarak cesur ve etkin bir denemeyi temsil eden çalışmanın merkezi sorusu şudur: Protestanlık ile ekonomik ilerleme arasında herhangi bir irtibat var mıydı? Yazar, 'aralarında sebep ve sonuç incelemesi yapmak için hiçbir nedenin bulunmadığı Protestanlık ile ekonomik ilerleme arasında, böyle açık bir ilişki mevcut muydu?' sorusunu sormaktadır.

Ne herkes Dr. Samuelsson'un fikirleriyle mutabık olmak zorundadır ve eminim, ne de yazarın, bunun böyle olması yönünde bir isteği vardır. Fakat onun, kapitalizm ile dinî inanç arasında böyle bir fonksiyonel ilişki olduğu görüşü üzerine uyandırıcı etkiyle döktüğü soğuk su, kabul edilmiş soyutlamalarla ilgili çok hazır uyuklamaları, takdire değer bir ferahlıkla rahatsız etmiş olmalıdır. Püriten tutumluluk ve ekonomik başarı, Protestanlık ve kapitalizm, Katoliklik ve -ne olabilir?- 'kapitalist ruhun' yokluğu gibi birleştirmeler yapmaya hevesli bir kişi, Dr. Samuelsson'un kitabını okuduktan sonra, aşağıdaki gözlemlerin önemini kavrama açısından daha donanımlı hâle gelecektir. Bunlardan ilki Katolik bir Fransız'ın, ekonomik başarısının altın çağındaki İngiltere'yi ziyaret ederken, pozitivist ve faydacı bir eğilim ve bir Anglikanizm sempatisiyle yapmış olduğu değerlendirmedir:

"Çok kazanıp çok tüketmek kural gibidir. İngilizler para tasarruf etmezler, geleceği düşünmezler; olsa olsa kendi hayatlarını teminat altına alırlar. Onlar tutumlu ve "kanaatkâr" olan Fransızların aksine davranırlar."²

2 Hippolyte Tainein, 1862. Bkz. *Taine's Notes on England*, (Çeviren: Edward Hyams, London, 1957, s. 26).

İkincisi, şüpheye mahal bırakmaksızın tutumluluk, çalışkanlık, kapitalizm ve iş hayatına tam da 'Püriten' bir adanmışlık havasını üfleemektedir:

“Bir insan, az bile olsa, bir sermaye sahibi olduğu zaman, hanehalkı problemlerine ya da kendi işini yönetmeye olan dikkatinde bir gevşemeye izin vermemeli ve kendi geçimini sağlamak başlıca ilgisi olmaya devam etmelidir. Bu, onun hayat boyu vazifesidir. Şayet, birisi sermaye sahibi olduğu zaman rahatlamaya, herkesin hasretini çektiği şeyleri satın almaya, kafasının dikine giden bir tarzda davranmaya, moda içinde yaşamaya ve yapmak istediği her şeyi yapmaya başlarsa, para çabucak tüenecektir... İnsan sermaye sahibi olduğundan itibaren çalışmaya koyulmalıdır.”

Çok çalışmaya yönelik bu uyarılar, elbette ki 17. yüzyılın başlarından, tam olarak 1610 yılından beri yapılmaktadır. Ancak onlar [uyarılar] Japonya'dan geliyordu ve onların yazarının Calvinist heves tarafından yönlendirilmiş olması muhtemel gözükmemektedir. Aslında o, ekonomik başarıda en son şeyin din olduğunu vurgulamak için kendini heba etti:

“Elli yaşına gelinceye kadar öbür dünya için endişe etmek yasaktır. Bu tür düşünceler sadece yaşlı insanlar veya Jōdo ya da Zen mezheplerinin üyeleri içindir. Söz konusu düşünceler başka herhangi birisi için zaman israfıdır. Hepsinden önemlisi, Hıristiyanlığa geçmek yasaktır... Hıristiyanlık, esas endişesi hanehalkının yönetimi olan bir insan için acıların en büyüğüdür.”³

Belki de Hıristiyanlık ile kapitalizm arasındaki ilişkilere, geçmişte geleneksel biçimde kabul edilmiş olandan çok daha farklı açılardan

3 “Shimai Sōshitsu no Yuikun Jūshichi-ka-jō” (The Seventeen Injunctions of Shimai Sōshitsu), *The Japanese Family Storehouse or the Millionaires' Gospel Modernised*, (Çeviren: G. W. Sargent, Cambridge, 1959, Appendix 3, ss. 245 ve 249) içinde. Meslektaşım Profesör Henry Phelps Brown'a bu etkileyici çalışmaya dikkatimi çektiği için müteşekkirim.

bakılmasına ihtiyaç vardır. Güçlü şüpheciliğiyle Dr. Samuelsson'ın kitabı onları keşfetmede bize yardımcı olacaktır.

Bu İngilizce baskının orijinal İsveççe metinle irtibatı hakkında belki de birkaç söz söylemek yerinde olur. Bay French orijinal metni çevirdikten sonra bu tercüme için çok sayıda tashihte bulundum. Söz konusu düzeltmelerin çoğu metnin nihai versiyonunu, İngiliz ya da İngilizce-konuşan okuyuculara uygun hâle getirmek için dizayn edilmiş sıralama, vurgu ya da referans değişikliklerinden oluşmaktaydı. Bunun yanında dipnotlara çok sayıda açıklayıcı ilâvede bulundum. Bay French ve ben, mümkün olan her yerde orijinal metnin yazıldığı üslubun iğneleyici tarzını korumak için birlikte uğraştık. Ne ölçüde başarılı olduğumuza okuyucular karar verecektir.

Son olarak, hem Bay French hem de Dr. Samuelsson, Stockholm'den Profesör E. F. Söderlund'a bir teşekkür borcu olarak bu İngilizce baskının vücuda gelmesindeki yardımlarından ve çeşitli detaylara dair desteğinden ötürü minnettarlık ifade etmede bana katılmaktadırlar.

D. C. Coleman

Londra, 1959

I. BÖLÜM

Problem ve Tartışma

Weber'in Hipotezleri

Max Weber Protestanlık ve Kapitalizm incelemesini 1905'te yayımladı.⁴ O tarihten beri dinî inancın insanlığın ekonomik faaliyetleri üzerindeki tesirine dair tartışmalar olmuştur. İnsanları ekonomik başarıya sevk eden şey din ya da Protestanlığın öğretileri miydi?

---

4 *Die Protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus* ilk olarak *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozial Politik*, Vols. XX ve XXI, 1904-5'te yayınlanmıştı. 1920'de ise belli düzeltmelerle ve özellikle de uygun miktarda dipnot ilâvesiyle *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie*'de yeniden basıldıktan sonra, İngilizce olarak ilk defa Talcott Parsons'ın çevirisiyle ve R. H. Tawney'in önsözüyle *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism* başlığıyla 1930 yılında Büyük Britanya'da yayınlandı. Bu *Gesammelte Aufsätze* içinde aynı zamanda, süpriz biçimde İngilizce baskıya dahil edilmeyen *Die Protestantische Sekten und der Geist des Kapitalismus* başlığıyla ilâve bir inceleme de yer aldı. Dr. Samuelsson'ın *Gesammelte Aufsätze zur Religionssoziologie* (bundan sonra *Gesammelte Aufsätze* olarak gönderme yapılacak) için verdiği referanslar korunmasına karşın, burada *The Protestant Ethic* (bundan sonra böyle gösterilecek) için verilen tüm spesifik referanslar İngilizce baskıya mahsustur. Krş. E. Fischhoff, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, *Social Research*, No. 11 (1994), ss. 53-77. Aynı zamanda bkz. M. Weber'in *Gesammelte Aufsätze zur Wirtschaftslehre* (1922) ve *Wirtschaft und Gessellschaft* (*Grundriss der Sozialökonomik*, içinde Kısım I: 3) (1925).

Protestan devletler ekonomik olarak Katolik devletlerden daha mı başarılıydı ve şayet öyleyse, din, bu farkın sebebini ve açıklamasını sağlayabilir miydi? 'Kapitalizm', Kuzey ve Batı Avrupa'da ve sonrasında Amerika'da yükselen bu güçlü ekonomik ilerleme, Protestanlığın öğretileri olmasaydı hiçbir zaman zuhur etmeyecek miydi?

Weber gayretle bu tür nedensel bağların gerçekten mevcut olduğunu iddia etti. Protestanlık, 'kapitalizm ruhu'nun ön şartlarını yarattı. Bu kesin hükmün, ticaret konusunda geleneksel kanonik yasalara sık sıkıya bağlı olan Lutheryanizme uygulanması oldukça güçlü. Fakat o, Kalvinizme ve çeşitli Protestan mezheplere kayıtsız şartsız uygulandı. Weber, ilk olarak, bir insanın ticaretinin veya mesleğinin* kendi gözünde dini bir misyon oluşturduğunu iddia etti. Günlük görevin yerine getirilmesi Tanrının rızası için yapılan bir hareketti; bir kişinin ticaretteki başarısı Tanrı katında makbul bir davranışın işaretiydi. Bu fikirler çalışkanlığı teşvik etti. Weber, Benjamin Franklin'de bu bakış açısının mantıksal sonucunu bulur. Weber, Aydınlanma çağı insanı olan Franklin'i, 'kapitalizmin ruhunun' en baş taraftarı olarak görür ve onda ahlâki kavrayışların faydacı bir dayanağı olduğunu tespit eder; dürüstlük kredi yarattığı için faydalıdır, bu yüzden insan dürüst olmalıdır. Kalvinizmin ve Protestan mezheplerin ikinci önemli karakteristiği olarak Weber, tutumluluğa verilen ehemmiyeti gösterir. Püritenlerin katıksız bir inziva ile kabul ettikleri dikkate değer tutumluluğun, dünyalık görevlerin icrasının hayattaki en yüksek gaye olduğu düşüncesiyle birleşmesi, sermaye birikiminden başka bir şey meydana getiremez. Weber, Metodizmin babası John Wesley'in şu sözlerini aktarıyor: 'Din mutlaka hem çalışkanlık hem de tutumluluk yaratmalıdır ve bunlar zenginlikten başka bir şey üretmezler.'⁵

* *Calling*: Almanca karşılığı *Beruf* olan bu sözcüğün kökeninde seslenmek/çağır-mak anlamına gelen "rufen / call" kelimesi bulunmaktadır. Dolayısıyla buradaki kullanımıyla *calling*, kişinin Tanrı tarafından yapmaya çağırıldığı işi ifade etmektedir. Aktarılan yer: *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*, Çev. Zeynep Aruoba, Hil Yayın, İstanbul 1997, s. 165. (ç.n).

5 *Protestant Ethic*, s. 175.

II. BÖLÜM

Püritenizmin Ruhü ve Kapitalizmin Ruhü

Püriten Babalar

Luther ve halefleri, Weber'in de farkına vardığı ekonomik meselelerle çok az ilgilenmişlerdi. Direkt dinî konumunun dışında Lutheryanizmin başlıca önemi, politik düzlemde Devlet kiliselerinin Roma kilisesinin yerini almasında ve bunun neticesinde iktidar ve propaganda silahlarının yeni prensliklerin eline geçmesinde yatmaktaydı. Yeni örgütsel biçimlerin, krallığı -Katoliklikte asla tam olarak onaylanmamış bir ilke olarak- Kutsal Hükümlanlık Hakkı ile birleştiren daha güçlü ulusal devletlerin ekonomik hayatı etkilediği yine tartışmasızdır ve ters yönden, onlar, kökenlerinin bir kısmını ekonomik değişmelere borçluydular. Fakat bunun Weber'in teziyle hiçbir alâkası yoktur.

Pür siyasî yönleriyle bakıldığında, Kalvinist Reform Kilisesinin akideleri Lutheryan Protestanlıktan ayrılıyordu. Onlar hükümsel ve prensliğe ait güçlerle sık anlaşma yapmadılar, fakat dinî işlerde

Papalık *karşısında* elde ettikleri özgürlüğü, onlarla ilişkilerinde de aradılar. Böylece onlar, oldukça büyük bir muhalefeti temsil etmeye ve yaratmaya ve daha büyük bir ekonomik, sosyal ve siyasal hareket özgürlüğü için mücadele eden ‘hür ticaret şehirleri’ ile diğer korporatif unsurlar gibi muhalif gruplara karşı belirli bir güçle itiraz etmeye başladılar. Bu nedenle ekonomik problemler, Bağımsız Kilise Babaları için Katoliklik ve Lutheryanizm için olduğundan daha acil olarak kendini gösterdi. Calvin, Baxter, Wesley, Fox ve Penn kendi vaazlarında ve yazılarında bu tür problemlere temas ettiler.⁵¹

Buraya kadar Weber’in haklı olduğunu kabul edebiliriz. Fakat onların ekonomik konulardaki açıklamalarının ortak ve hâkim vurgusu, iktisadî faaliyetler için cesaretlendirme ve teşvik etme değil, farklı isteklilik derecelerinde ve bazen açık bir isteksizlikle kabul edilen bir razı olmadır. Bu tür bir faaliyet, haddizatında Tanrı katında hoş olarak tasvir edilmez. Sadece, iyi niyetle icra edilmişse menfur olması *geremediği* belirtilir. O, cennetin kapılarını açmaz. Fakat en azından, ona giden yolu da kapatmaz. Ashley ve Kraus gibi yazarların söylediği ve hatta Weber’in bile yarım ağızla kabul ettiği gibi, bu mezheplerin orijinal Kalvinizminkinden başka yeni bir ekonomik ideoloji getirmeleri söz konusu değildir. Reforme ve Bağımsız Kiliselerin elçileri, ekonomiyle ilgili direktifler vermiş değildi. Fakat esas

51 Lutheryanizm ve siyasî çevre hakkında örneğin, bkz. A. Ross, *Why Democracy* (1952), s. 16 ff. ve E. Barker, *Principles of Political and Social Theory* (1951), s. 13 ff., özellikle de s. 15. Metinde işaret edilen Bağımsız Kilise Babalarına ilâveten Reform Kilisesi ve devlet gücü hakkında bkz. K. S. Latourette, *A History of Christianity* (1953), s. 774 ff. Püriten öğretiler ve ekonomik davranışla ilgili müteakip sayfalarda yer alan analiz için, Tawney, Robertson, Kraus ve Broderick’in daha önce zikredilen çalışmalarındaki açıklamaların yanısıra, W. J. Warner’in *The Wesleyan Movement in the Industrial Revolution* (1930), özellikle ss. 136-216, I. Grubb, *Quakerism and Industry before 1800* (1930) özellikle ss. 36-40; ve fakat bilhassa şu çalışmalar kullanılmıştır: *The Works of the Rev. John Wesley*, Vols. 10-11. (ed. 1820-21), *The Journal of George Fox*, I-II (ed. 1891), özellikle II, s. 493, W. Penn, *A Brief Account of the Rise and Progress of the People Called Quakers* (ed. 1748), R. Baxter, *A Christian Directory, or a Summ of Practical Theologie and Cases of Conscience* (1673, seçilmiş yazılar, ed. J. Tawney, 1925), J. Bunyan, *The Life and Death of Mr. Badman* (1680) and *Pilgrim’s Progress* (1673).

olarak bu hareketlerin, kendi saflarına çekmeye çalıştıkları sınıfları tatmin etmek için ekonomik faaliyet konusunda bir pozisyon almaları gerekmişti. Bununla birlikte, bu pozisyonun belirlenmesinde kapitalizmin problemleri sözü edilecek en son şeydi.

Bu zamanlar Calvin faiz almanın günah olduğunu reddetmeye hazırdı ve o, bunu çok tereddütlü bir şekilde yaptı. George Fox, onun ekonomik refah algısını; çalışanlara düzgün muamele edilmesi, 'âdil' fiyatların belirlenmesi ve iş ortaklarıyla onurlu ilişkiler hakkında bir tür ahlâkî nasihatler dizisiyle birlikte din için katlanılır olarak kılıflandırmıştır ki bu, açık bir şüphe ve hoşnutsuzluk izlenimi bırakmaktadır. Ve John Wesley, Weber tarafından alıntılanan, 'din mutlaka hem çalışkanlık hem de tutumluluk yaratmalıdır ve bunlar zenginlik dışında bir şey üretmezler'⁵² şeklindeki *hükümünü* açıkladığı zaman, içerik, Weber'in kastettiği şeye oldukça aykırıydı. Wesley bu tür zenginlikleri alkışlamaz. Fakat çalışkanlık bir erdem olduğu için, tutumluluk bir erdem olduğu için ve servet bu erdemlerden doğduğu için, o zaman, servet ve ticarete ya da sanayide başarı, onların sonuçları genellikle dürüst Hıristiyan ilkelerin terk edilmesi ve günahkâr bir hayat tarzı bile olsa, muhtemelen kendi başına kötü değildir. Servet, Tanrımızın razı olduğu iki erdemden kaynaklanır ve bu nedenle -fakat sadece bu nedenle ve besbelli koşullar altında- takdire değer hâle gelir.

Nasıl ki Aziz Paul, Hıristiyanlığı ona Yunan felsefesinin unsurlarını dâhil ederek kendi döneminin Helenistik dünyası için daha kabul edilebilir hâle getirdiyse ve nasıl ki Kuzey Avrupa'da Katolik kilisesi misyonerleri, eski tanrılarla yeni Tanrı arasındaki farklılıkları mümkün olduğu kadar bulandırarak Vikinglerin ve diğer kâfirlerin din değiştirmesinin yolunu açıtıysa; aynı şekilde tüccar ve diğer işadamlarını kazanma göreviyle karşı karşıya gelen Bağımsız Kilise hareketinin bazı liderleri de, servete ve iktisadî faaliyete karşı mümkün olduğu

52 Zikredilen yer, *Protestant Ethic*, s. 175.

kadar sempatik bir pozisyon benimsemek zorunda kaldılar. Onlar tanımlanmış ve belli koşullarda -ve kendilerinin haklı olduğuna inanan bir çevrenin bulunduğu varsayımı altında- zengin insanın en azından deve kadar şansa sahip olduğunun anlaşılmasını istediler.

Fakat kabulden olumlu dürtüye geçiş uzun bir adımdır. Bir 'kapitalizm ruhu' tek başına işadamlarına diğer gruplarla aynı koşullar altında Tanrının Krallığı'na girme izni verilmesiyle yaratılmış değildir. George Fox kendi Quakerlarına ekonomik başarıyı getirmede. Fakat onun dinî konularda hükümeteşel baskıdan geniş özgürlük talebinin, ticaret ve sanayide serbestleşme ve ekonomik işlerde özgürlük isteyen gruplara özellikle cazip gelmiş olması mümkündür. Anglikan Kilisesi'nin mülk ve toprak sahipleriyle olan ittifakı tüccar, sanayici ve zanaatkârların temsil ettiği bu kesimin çıkarlarına karşı muhalefetin, Resmî Kiliseye ve atama hakkına (*patronage*)* karşı olan unsurlarla aynı safta yer almasını doğal hâle getirdi. Böylece açıkça belirlenmiş şartlara bağlı olarak, bu çevrelerde -ekseriyetle çok büyük bir şey olmamasına rağmen- inancın ana tezahürüne bir çeşit ek olarak, ekonomik başarıya karşı bir hoşgörü düzeyi ortaya çıktı.

Calvin'in kâr kavramıyla ilgili görüşü özellikle ilginçtir. Tanrının kârı topyekûn yasak etmediğini belirten Calvin, ribâ sorunuyla ilgili meşhur hükmünü verirken şunları söylüyor: 'Çünkü bu nasıl mümkün olabilir? Bu, bizi tüm ticareti kesmeye zorlayacak; insanların şu anda yaptıkları tarzda birbirleriyle iş yapması, açıkçası onları için kânutsuz olacaktır'. Fakat kesin sınırlar vardır. Tanrı, 'mallarını hiçbir risk üstlenmeksizin satın alan birinin kârını yasaklar ve bunun gibi, komşusuna zarar verip vermediğine kulak asmadan sadece kendini zenginleştirmeyi düşünen kişiyi hoş görmez (*mais il se veut enricher/ fakat o, sadece kendisi zenginleşmek istiyor.*)⁵³ Ticarî muameleler ve

* Hıristiyanlıkta (Anglikanizm), bir din adamını maaşlı papaz olarak atama hakkı (ç.n).

53 Aktaran, H. Hauser, *Les Débuts du Capitalisme* (1927), s. 73. Daha fazlası için bkz., Calvin, *Institution de la religion chrétienne*. (Yeni baskısı Société Calviniste de France tarafından 1955 yılında yayımlandı).

III. BÖLÜM

Erdem, Faiz ve Servet

Çalışkanlık ve Tutumluluk

Üç yüz yıl boyunca -kabaca 16., 17. ve 18. yüzyıllar- insanlığa vaaz edilen çalışkanlık ve tutumluluk doktrini Protestanlığa, Kalvinizme ve özgür dinî mezheplere has bir durum değildi. O merkantilizmin ahlâkî bakış açısının önemli bir özelliğini oluşturuyordu ki bu, her yerde hüküm sürmekteydi. O, İsviçre ve Hollanda'da hangi isteklilikle vaaz ediliyorsa Katolik Fransa'da da aynı şekilde öğütleniyordu.

Aylaklık ve lüks büyük kötülüklerdi. Tek bir merkantilist yazarın ya da siyasetçinin bu hususa vurgu yapmamış olması nadir bir şeydi. İngiltere'de, Reformasyondan bir süre önce 'aylak ve yararsız' insanların iğrençliği güçlü bir şekilde vurgulanıyordu. 16. ve 17. yüzyılın her türlü dinî eğilimden azâde yazılarının birçoğu, aylaklığı 'bütün fenalıkların kaynağı' veya 'içimize sinmiş bütün kötülüklerin temeli' olarak seçip ayırmış veya ondan 'çalışkanlığın göğüslerini emecek' diye endişe edilmiştir. Aylaklıktan tikslenme Fransa'da daha da güçlüydü ki, bu günahkâr olgu burada daha hararetle cezalandırılıyordu.

Aylaklık ‘yaşayan insanın mezarıydı’. Colbert, kendi tebasını çalışkanlık ve tutumluluğa teşvik etme konusunda Calvin’den bile daha ateşliydi. Çocuk işçiliği -genellikle altı yaşında başlamaktaydı- hükme bağlanmıştı, çünkü ‘her seferinde tecrübe kesin olarak göstermiştir ki, bir çocuğun hayatının ilk yıllarındaki aylaklık, daha sonraki hayatta bütün düzensizliklerin gerçek kaynağı idi.¹²² Bu, pratik olarak Wesley tarafından ifade edilen ve her yerde rağbet gören görüşe, kelimesi kelimesine denk gelir. Bunlar o derece evrensel kabul görmüş fikirlerdi ki Cunningham, onları İskoçya’da keşfettiği zaman, belirgin şekilde Püritence buldu. Aslında Cunningham’ın, Presbiteryanizmde, çok çalışma ahlâkının bir kanıtı olarak gördüğü İskoçya’daki çocuk işçiliği, aynı şiddetle ve tamamen aynı temeller üzerinde Katolik Fransa’da da uygulanıyordu. 1688’de, Colbert, tekstil bölgelerinin bazılarında, genç aylaklığın tehlikelerinden kaçınmak için çocukların altı yaşında imalat işine başlaması gerektiğini bildiriyordu.¹²³

Lüks de saray ve daha yüksek soylu çevreler dışında kendini gösterdiğinde ya da yerli sanayiler için bir satış noktası olarak doğrudan bir öneme sahip olmadığında, ne olursa olsun, her yerde aşağılanıyordu. Lüks, bu ikinci şekilde fayda sağladığı zaman, örneğin Franklin tarafından tereddütsüz biçimde alkışlandı. Fakat aksi takdirde, lüks ve israf zararlıydı. Her tarafta tüccarlar ve imalatçılar, yeterince sıkı çalışmadıkları ve tasarruf etmedikleri için ve ayrıca ihtiyaç duydukları sermayeyi sahip oldukları kaynaklardan yaratmak yerine sürekli olarak krediye başvurdukları için sert bir şekilde eleştiriliyorlardı.

Tabii, bu saldırılar değişik şekillerde yorumlanabilir. Vaizlerin bu aşırı gayreti çalışkanlık ve tutumluluk erdemlerinin, uygulanmaktan çok övülmüş olduğunun bir işareti olarak görülebilir. İnsanlar arasında evrensel olarak mevcut bulunan niteliklere, neden bu kadar ısrar-

122 Bu alıntılar için bkz. Heckscher, *Mercantilism*, Vol. II, ss. 154-5.

123 *A.g.e.*, s. 156.

la vurgu yapılır? Veya Weber'in takdir-i ilahî doktrininin anlamıyla ilgili yanlış yorumu bir kenara bırakılırsa, denilebilir ki bir yandan, sekülere olan vurgusuyla, merkantilizmin 'fayda doktrini'nin yarattığı etki ile; diğer yandan ruhsal refahın maddiyatı da içerdiği, aslında maddî refahın çalışkan ve tutumlu bekleyen bir ruhsal sonsuzluk indeksi olduğu şeklindeki dinî kavrayış arasında bir fark vardı. Bu tür hipotezlerde bir miktar doğruluk payı olabilir. Belki de Colbert, kendi koyduğu kurallara uyulmaması nedeniyle bu kadar yüksek sesle haykırmıştı. Belki de Calvin, dinî inanç ve fanatizmin gücü yardımıyla ruhun derinliklerine daha köklü biçimde nüfuz etmiş ve bu emirlerin fiiliyata geçmesini sağlamıştı.

Fakat onlar ne ölçüde eyleme geçirildi? Çalışkanlık ve tutumluluk erdemleri bir yerde, diğer bir yere nazaran ne kadar daha fazla uygulama zemini buldu? Ve onlar ekonomik ilerlemeye ne ölçüde katkıda bulundu? Buna açık ve net bir cevap vermek mümkün değildir. Bir cevabın olmayışı bizatihi yeterlidir. Çünkü bu sorulara cevap verilemediği sürece, Weber'in teorisi hiçbir olayda doğrulanmış olmaz. Eğer çalışkanlık ve tutumluluk ile Protestan doktrin arasındaki Weberyen korelasyon herhangi bir anlam taşıyacaksa, o zaman sadece onların ekonomik ilerleme üzerindeki etkisi değil, aynı zamanda bu niteliklerin varlığı da kanıtlanmalıdır.

Açık bir cevap söz konusu olmasa bile, doğruluğu kanıtlanabilir iki bağlantılı husus bulunmaktadır.

Öncelikle, birkaç istisna hariç, yeterince açıktır ki, ekonomik olarak en gelişmiş ülkelerde bu amaçla ilgili iktisadi faaliyetlerin başlıca temsilcileri olan şahıslar ve sınıflar, katı Püriten ya da asketik anlamıyla, tutumlulukla karakterize edilemezdi. Muhakkak ki, büyük tüccarların, imalatçıların ya da demirci ustalarının savurgan hayat tarzına ilişkin çağdaş şikâyetler, bu yakınmaların 'rekabetçi tüketim' unsurunu, temel iş eğlencesini, kredibilitenin geliştirilmesini ve için-

IV. BÖLÜM

Karşılıklı İlişkiler ve Kavramlar

Karşılıklı İlişkiler ve Nedensellik

Weber'in Protestanlıkla ekonomik ilerleme arasında nedensel bir bağ olduğuna dair varsayımının başlangıç noktasını iki gözlem oluşturmaktadır. Bunlardan ilki, karışık dinî inançlara sahip ülkelerde Protestanların, tamamen Protestan ülkelerde ise Püriten mezheplerin belirgin bir ekonomik başarıya ulaştıkları ve bu gruplarda, özellikle kapitalist gelişmeye katkıda bulunan ticaret ve zanaatlarla meşgul olmada genel nüfus içindekilere oranla daha büyük bir eğilim bulunduğu yönündeydi. İkincisi ise Reformasyondan sonra ekonomik ilerlemenin Protestan ülkelerde özellikle belirgin olduğu ve bu ikinciler arasında, onun Kalvinist ülkelerde Lutheryan-Evangelist ülkelerdekinden daha aşikâr olduğu şeklindeydi.

Bu iddialar gerçeklerle nereye kadar bağdaşıyordu? Bu soruyu cevaplamaya çalışmadan önce, bir-iki genel hususa işaret etmek gerekir. Açıktır ki, tamamen genel mânâda, dinî inanç biçimleriyle ekonomik ilerleme arasında bir korelasyonun mevcut olduğu söylenebilir, bile,

bundan, onun doğasının ille de tam Weber'in düşündüğü gibi olduğu, dinin ekonomik ilerlemeyi yarattığı sonucu çıkmaz. Tam tersine, bu ilişki zengin ülkelerin Protestan olması şeklinde de olmuş olabilir. Hatta belli ülkeler -ve bu ülkeler içinde belli halk kesimleri- bu iki gerçek birbirleriyle doğrudan bir bağlantıya sahip olmaksızın, aynı anda Protestan ve müreffeh de olmuş olabilir; ekonomik ilerleme ve Protestanlığın yayılması, her biri ayrı olarak üçüncü bir dışsal faktörden -ya da bu tür dışsal faktörlerin bileşiminden- 'türemiş' de olabilir.

Bu alternatiflerden ilki, müreffeh ülkelerin Protestan olduğu, Weber'in iddia ettiğinin aksine bir ilişkinin mevcut olduğudur ki bu fikir, önde gelen savunucusunu Robertson'da buldu. Açık şekilde ifade edilmese de, aynı fikir sanki hem Tawney hem de Kraus'un zihninde gezinir gibidir. Onların, 'daha geç' Püritenizmden, 'doğru ve hakiki' Püritenizmden ekonomik ilerlemenin güçlü bir unsuru olarak bahsettikleri doğrudur. Fakat bu 'daha geç' Püritenizm, yükselen kapitalizmin, kapitalistik düşünce şekillerine yabancı olan 'erken' Püritenizm üzerindeki etkisi tarafından yaratılmıştı. Bununla birlikte, Robertson soğukkanlı ve tutarlılıkla ters korelasyon teorisini geliştirir. Daha önce belirtildiği gibi, onun argümanı iki önermeyle özetlenebilir: 1) İlk kez Protestan ülkelerde açığa çıkan yeniçağın kapitalizmi, coğrafi keşiflerden kaynaklanmıştır. Keşifler dünyanın ekonomik merkezini İtalya'dan Batıya doğru kaydırmıştı. 2) En kapitalist ulusların Protestan olması -özellikle de tüccar ve benzeri sınıflarda- yeni fikirlerin, ticaret yapan uluslara ve şahıslara daha kolay yayılmasından kaynaklanmıştır.

Açıkçası, keşiflerin muazzam öneme sahip olduğu inkâr edilemez. Bununla birlikte, Weber'in korelasyonunu baş aşağı etme seviyesiyle, Robertson'ın tehlikeli basitleştirmeler ve mübalağalar yaptığı görülmektedir. İlk olarak, büyük coğrafi keşiflerin öncesinde bile, Protestanlığın şu ya da bu şekline yönelen ülkelerin çoğu, canlı ekonomik ilişkiler yaşadı. İkinci olarak, birçok durumda Reformasyon

doktrinlerine revaç kazandırmada belirleyici olan faktör, açıkçası ekonomik ilişkiler değil, başka tür bağlantılardı. Lutheryanizm söz konusu olduğunda, onun Almanya'da yayılması, tâbiri caizse, bizzat reformcunun coğrafi konumunun ve bazı prensliklerin Kutsal Roma İmparatoru'ndan ve Papa'dan bağımsızlıklarını kazanma istekliliklerinin bir ürünüydü. Yeni doktrinleri İskandinavya'ya getirenlerin çoğu, işadamları değil, Alman ilim yuvalarından evlerine dönen öğrencilerdi ki, bunlar orada Luther'in taraftarı hâline gelmişlerdi. Daha sonra, din değiştirme, toplumun belirli sınıflarının -ve ne de büyük kitlelerinin- diğer uluslardan etkilenmiş olması sonucunda değil, hükümet kararı vasıtasıyla meydana geldi. Aynı şey, İngiltere'de Reformasyon için de geçerlidir. Olan şey, toplum kitleleri ya da onun belli kesimleri içinde yeni doktrinlerin yayılması değil, ana sorunlar olan kilisenin feodal gücünün tahribi ve Papalıkla çöleşme idi.¹³³

Reform Kilisesi ülkelerindeki durum farklıydı. Fakat Robertson'ın yorumu bu resme de tam uymamaktadır. Coğrafi olarak, İsviçre'nin dönüşümü apaçıktı: İşin tümü burada başlıyordu. Ren'in Fransa ve Hollanda'nın belli bölgelerine doğru ilerlemesi, yüzlerce yıldır kullanılmış olan geleneksel ekonomik ve kültürel rotaları izledi. Kalvinizm, Fransa'daki en büyük başarısını, güçlü reformcu akımların bas-

133 Büyük keşifler öncesinde ekonomik ilişkiler için bkz. J. Kulischer, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit. I. -Das Mittelalter* (1928); H. Pirenne, *Economic and Social History of Medieval Europe* (1936); G. Espinas, *Les Origines du Capitalisme* (2 cilt, 1933-36); H. Sée, *Les Origines du Capitalisme Moderne* (1926). Daha fazla bilgi için bkz. Latourette, *op. cit.*, s. 766. Latourette şunu vurguluyor: "Fransa'da 'Protestan Reformasyon', hümanist kökenleri ve onun saray çevrelerinde yayılmasının yanı sıra, öğrenciler ve işadamları aracılığıyla 'birkaç kaynaktan geldi'. Üstelik, en aktif Huguenot'un çoğu işadamı değil, memur ve asilzade idi. Dahası, hayatın birçok kesiminde, 'ulusal bağlılık ve dini şevk birleşiyordu' (*A.g.e.*, s. 770). 'Yükselen orta sınıf' ya da 'düşen aristokrasî' gibi kavramların sınırlarını belirlemenin ne kadar zor olduğu R. H. Tawney ile H. R. Trevor-Roper arasında, 1600'lü yıllar civarında, İngiliz soylu sınıfın ekonomik ve sosyal sıralamada yükseldiği mi yoksa düştüğü mü konusunda yapılan tartışmadan fazlasıyla görülmektedir. Bkz. R. H. Tawney, 'The Rise of the Gentry, 1558-1640', *Economic History Review*, Vol. XI (1941), s. 1-38 ve H. R. Trevor-Roper, *The Gentry, 1540-1640* (*Supplement to the Economic History Review*, 1953).

kısının Calvin öncesinde bile hissedildiği çevrelerde ve bölgelerde kazandı. Coğrafi keşifleri ve *yeni* ticaret rotalarını bu resme katmak tam saçmalaktır. Üstelik, Hollanda'da bu doktrinlerin çekiciliği için siyasi bir zemin bulunmaktaydı. Onların içerdiği bağımsızlık ideali İspanyol-Habsburg boyunduruğundan kurtulma mücadelesiyle gayet uyumluydu. İspanya ile Katolik kilisesi arasındaki güçlü bağın, İspanyol hegemonyasının nefret uyandırmaya başlamasıyla aynı anda, Katolik kilisesini de gözden düşürdüğü düşünülebilir. Ancak bu noktada, çok sayıda insan için Kalvinizme dönüşün, dinî heyecandan çok bir kayıtsızlık bağlamında gerçekleştiğini hatırlamak gerekir ve üstelik Kalvinizm, daha katı biçimiyle, Hollanda'da hiçbir zaman büyük bir etkiye sahip olmadı. Bu ülkenin önde gelen çevrelerinde Reformist fanatizmden ziyade dinî bir hoşgörü egemendi.

Bağımsız kilise mezheplerinin gelişiminde genelliği olan eğilimleri ayırt etmek daha zordur, çünkü bütün olarak onların kapsamı oldukça yerel kalma eğilimindeydi. [Bu yüzden] İskoçların Presbiteryanizme geçişi, *diğer nedenlerin yanı sıra*, İskoçya'nın genel siyasi ve kültürel yapısı ile hususen klan sistemi ve İngiltere'ye olan güvensizlik temelinde ele alınmalıdır. Tabii ki, iş bağlantıları Metodizm, Quakerizm ve Pietism gibi inançların yayılması için bir dereceye kadar bir kanal sağlamış olabilir. Örneğin bazı bilim adamlarının belirttiği gibi, İngiltere'de, Devlet Kilisesi'nin atama hakkı (patronaj) gibi faktörler nedeniyle, toprağa bağlı soyluluğu sıkıca koruması toprak sahiplerine ekseriyetle düşman olan iş, zanaat ve sanayi çevreleri; sosyal ve ekonomik olarak yukarılara tırmanmaya çalışan küçük tüccarlar ve sosyal ve ekonomik düşüşteki toprak soylularının unsurları için, nonkonformist mezhepleri çekici hâle getirmeye yardım etmiş olabilir. Fakat dinî fanatiklerin direkt misyoner gayreti de resme dâhil olmaktadır. Örneğin Avrupa'nın belli bölgelerinde bağımsız kilise doktrinlerinin benimsenmesi, bu bölgelerden Birleşik Amerika'ya gerçekleşen aşırı göçlere bakılarak büyük ölçüde

Offenbacher, yüzdelere ait tablosunda 1885-95 yıllarının ortalama rakamlarını kullandı. Dolayısıyla elde ettiği yüzdelere 1895-96 akademik yılı tablosundan türetilebilecek rakamlardan farklıdır. Karşılaştırma çok ilgi çekicidir:

1895-96

	Protestan	Katolik	Yahudi	Toplam
Gymnasien	46	47	7	100
Realgymnasien	52	39	9	100
Oberrealschulen	52	43	5	100
Realschulen	48	41	11	100
Höhere Bürgerschulen	47	40	13	100
Toplam	48	43	9	100

1885-95

	Protestan	Katolik	Yahudi	Toplam
Gymnasien	43	46	9,5	98,5
Realgymnasien	59	31	9	99
Oberrealschulen	52	41	7	100
Realschulen	49	40	11	100
Höhere Bürgerschulen	51	37	12	100
Toplam	48	43	12	100

Dizin

A

Abbot, L. 88
Adams, J. T. 68, 71, 73, 89, 134
Alberti, L. B. 82, 83, 84, 85, 99, 170
Alger, H. 88, 107, 108
Allen, F. L. 89, 107, 176
Aquinas, T. 47, 53, 54, 176, 182
Arminius, J. 71, 179
Ashley 29, 30, 44, 100, 108, 109, 113
Ashton, T. S. 8, 38, 68, 115, 144, 145, 146, 147
Astor 89, 99
Augustine 47, 62
Aziz Paul 45, 49, 53, 62, 65, 94, 179

B

Baasch, E. 114, 125, 126
Baer, G. F. 176
Barnes, H. E. 19, 20

Baxter 44, 52, 53, 54, 55, 56, 59, 63, 65, 79, 176
Beecher, H. W. 88
Bein, E. 39
Black, J. 70
Bloch, M. 172
Bloom 150
Bodin, J. 80
Bonaventura 66
Brentano, L. 9, 27, 28, 29, 33, 64, 66, 112, 145, 173
Brodrick, J. 35
Bryson, G. 68, 69, 70, 131
Bunyan, J. 44, 56, 57, 68, 63, 79, 180

C

Calvin 24, 30, 32, 33, 36, 37, 44, 45, 46, 47, 54, 60, 62, 63, 64, 65, 72, 92, 102, 103, 104, 108, 119, 111, 112, 113, 120, 124, 133, 175, 176, 176, 180, 182

Carnegie 89, 90, 94, 95, 96, 97, 98,
99, 104, 105, 106, 107

Carnegie, A. 94

Channing 72

Clairvaux 66

Clapham, J. 129, 138

Clark, F. E. 88, 129

Clemmensen, W. 39, 40, 60

Colbert 84, 102, 103, 104

Conwell, R. 88

Crafts, W. F. 88

Crisp, S. 51

Cunningham 35, 36, 102, 112, 113,
122, 123, 131, 143

D

Darby ailesi 145

Darwin, C. 91, 94, 95, 182

Darwinizm 91, 92, 93, 176, 182

De Neufville 106

Doren, W. 88

F

Fanfani 9, 35, 37

Ferguson 69

Ford, H. 89, 90, 95, 97, 98, 99, 144

Fox, G. 44, 45, 46, 47, 54, 56, 63, 65,
68, 79, 93, 182

Franklin, B. 5, 16, 20, 27, 28, 40, 42,
71, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 83,
82, 83, 84, 85, 88, 90, 91, 94, 99,
100, 102, 134, 135, 172, 174, 177

Fugger, J. 84, 99, 106, 114, 170, 173

G

Geyl, P. 125, 127

Grill, A. 106, 155

Grubb, I. 44, 51, 52, 69

Gunsteren, W. F. 39, 60, 63, 64

H

Heckscher, E. F. 20, 21, 68, 102, 108,
112, 114

Hogguer, J. C. 154, 155

Hoşgörü Fermanı 152

Hume, D. 69

Hunt, T. 88

Hutcheson 69

Hyma, A. 61, 125, 126, 127

J

Jefferson, T. 73

Jennings, W. W. 106, 107, 134

Johnson, S. 71, 72, 106

K

Keynes, L. 19

Kraus, J. B. 37, 41, 44, 61, 66, 118

L

Lateran Konsili 111

Lawrence, W. 88

Leechmann 69

Lewis, W. A. 21, 22, 107

Lindley, B. 51

Lipman, V. D. 145

Locke, J. 69, 71

Lombard, P. 66

Luther, M. 28, 29, 30, 32, 37, 43, 62,
92, 108, 109, 119, 123, 124, 181, 182

M

Malthus 94

Marks, K. 20
 Marksizm 92
 McCloskey, R. G. 89, 91, 92, 94, 95
 Melanchton 109
 Montesquieu 69
 Moore 69
 Myrdal, G. 22, 23

N

Nantes Fermanı 27, 149, 181
 Nordencrantz, A. 152

O

Offenbacher, M. 17, 160, 161, 163,
 164, 165, 166, 167, 168, 169

P

Parsons, T. 9, 15, 20
 Pels, A. 154
 Penn, W. 44, 52, 56, 65, 68, 79, 93
 Potsdam Fermanı 27, 181

Q

Quesnay 69

R

Rachfahl 23, 24, 25, 26, 27
 Ravesteyn, I. W. 125, 126
 Risingh, J. S. 152
 Robertson, H. M. 9, 27, 32, 33, 34, 35,
 41, 44, 64, 66, 67, 109, 112, 113, 118,
 119, 121, 123, 131, 141, 171
 Rockefeller, J. D. 89, 90, 99, 104, 106,
 107

S

Savary, J. 80, 81, 82, 99

Slater, S. 134
 Smith, A. 69, 88, 90, 94
 Smith, M. H. 88
 Sombart, W. 9, 18, 20, 21, 26, 27, 32,
 34, 35, 37, 38, 40, 61, 66, 67, 82,
 84, 85, 87, 109, 112, 124, 144, 146,
 148, 150
 Spencer, H. 91, 92, 94, 95, 182
 Stewart, D. 69
 Sumner, W. G. 79, 91, 92, 93, 94, 96,
 98

T

Tawney, R. H. 8, 9, 10, 11, 15, 30, 31,
 32, 33, 34, 37, 38, 41, 44, 48, 51,
 52, 59, 60, 61, 63, 64, 66, 67, 100,
 118, 119, 123, 136, 143, 172
 Todd, J. 88
 Troeltsch, E. 36, 122
 Turgot 69

V

Vanderbilt, C. 89, 99, 106

W

Warner, W. J. 44, 48, 69
 Warren, A. 23
 Weber, M. 5, 6, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 17,
 18, 19, 20, 21, 23, 24, 26, 27, 29,
 30, 32, 33, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
 41, 42, 43, 44, 45, 48, 52, 53, 54,
 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67,
 73, 73, 80, 82, 83, 84, 86, 86, 88,
 93, 93, 98, 100, 103, 105, 108, 111,
 117, 118, 122, 123, 124, 125, 131, 133,
 134, 137, 141, 142, 143, 145, 147, 159,
 160, 161, 163, 164, 165, 168, 169,
 170, 171, 172, 173, 174, 177, 178
 Wellek, R. 23

Wesley, J. 16, 44, 45, 47, 48, 49, 50,
51, 54, 56, 63, 65, 68, 79, 92, 93,
102, 176, 181, 183

Westminster İtimatnamesi 63

Whitefield, G. 70, 74, 75

Wise, D. 88

Wright, C. 71, 72

Wyclif, J. 66

Wyllie, I. G. 20, 87, 88, 89, 107

Y

Yahudiler Fermanı 180

EKONOMİK POLİTİKA

Ludwig von Mises

Çeviren: Hasan Yücel Başdemir

ISBN: 978-605-9823-18-0

1. Baskı, Eylül 2017

Ludwig von Mises, Avusturya İktisat Okulu'nun en önemli temsilcilerinden biridir. Mises ekonomik eylemlerin, serbest piyasanın ve politik ekonominin felsefi yönlerini içeren birçok kitap yazdı.

Ekonomik Politika, Mises'in 1959 yılında Arjantin'de üniversitede verdiği ders notlarından oluşur. Bu notlar, onun ekonomik görüşlerinin altı bölümlük etki-leyici bir özetidir.

Kitapta ele alınan bazı konular:

- Şirketler müşterilere hizmet eder.
- Kapitalizm hayat standartlarımızı yükseltir.
- Piyasa sisteminde müşteriler, patrondur.
- Devlet planlaması, uzun vadede fakirleştirir.
- Devlet işletmeleri, verimliliği düşürür.
- Fiyat kontrolü, kıtlığa ve pahalılığa yol açar.
- Kira kontrolleri, kira bedellerini artırır.
- Sermaye hareketliliği, işçi ücretlerini artırır.
- Yabancı yatırım, piyasaları güçlendirir.
- Kötü fikirleri sadece iyi fikirler yıkabilir.

İslam'ın Erken Döneminde
KAPİTALİZMİN DOĞUŞU
Benedikt Koehler

Çeviren: İsmail Kurun
ISBN: 978-605-9823-07-4
1. Baskı, Haziran 2016

Bu kitap orijinal bir tez ortaya atıyor: Kapitalizm, sanıldığı gibi önce Ortaçağ'ın sonlarında İtalya şehirlerinde değil 6. ve 7. Yüzyıllarda Arabistan şehirlerinde ortaya çıktı. İlk Müslümanlar, bugün çok fazla anlaşılmış olmasa da ekonomik düşüncenin tarihine çığır açıcı katkılarda bulundular.

İslam, bir iş adamı tarafından tebliğ edilen tek dindir. Hz. Muhammed, ticaretle uğraşan şehirli ve elit bir aileden geliyordu. İslam mesajını getirmesinden önce ataları gibi başarılı bir iş adamıydı. Mesleğini risaletinden sonra da sürdürdü. Bu nedenle olmalı ki yeni din ticaret, tüketicinin korunması, iş ahlâkı ve mülkiyet hakkı konularında birçok şey söylüyordu.

İlahî mesajın etkileyciliği ile ilk Müslümanların ticarî dehasının birleşmesi, İslam'ın hızlıca yayılmasını ve bu arada onların ekonomik deneyimlerinin Avrupa'ya geçişini sağladı.

Benedikt Koehler, bu kitapta İslamî kurumların ve ticarî uygulamaların Venedik ve Cenova'ya nasıl taşındığını ve buralarda nasıl yeniden şekillendiğini anlatmaktadır. Bu finansal yenilikler ortaklığın icadı, işletme yönetimi teknikleri, ticarî aritmetik ve parasal düzenlemeler gibi piyasa mekanizmalarını ihtiva ediyordu. Avrupa'yı etkileyen başka İslam kurumları da vardı: İslam vakıfları, şirketlere ve yüksek öğretim kurumlarına ilham verdi. Oxford ve Cambridge gibi ilk Avrupa üniversiteleri, Medrese eğitimini model olarak aldı.

Tüm bunlar, bize şunu söyleme hakkını açıkça verir: Piyasa ekonomisinin tüm temel kurumlarının İslamî kökenleri vardır.

Prof. Dr. Hasan Yücel Başdemir

Özgürlüğün Kitaplığı İnternette...

www.liberte.com.tr

